

A

MAGYAR NYOMDÁSZAT

JELÉN ÁLLASA.

ARANYOSY LAJOSTÓL.

NAGY-KANISZÁR.

WALDITS JÓZSEF KÖNYVTOMÁJA.

1864.

A
MAGYAR NYOMDÁSZAT
JELEN ÁLLÁSA.

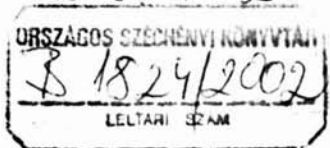
ARANYOSSY LAJOSTÓL.

NAGY-KANIZSÁN,
WAJDITS JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJA.
1864.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

828 762



Ajánlva a művészet pártolóinak.

Országos Széchényi Könyvtár

Az ipar emelkedése, a nemzet jóléte.

Országos Széchényi Könyvtár

Az olvasóhoz!

Jelen művem gyengeségét mentse ki azon körülmény: „mit várhatunk egy cse-csemőtől?” Igen, nem állítok valótlan, midőn azt mondom: e téren, ez érdeken még nem szólalt fel senki; sajnos, hogy a közönyösség annyira erőt vett szakmánk még jelesebb tagjain is — hogy a fellépést szükségtelennek, sőt illetlennek találták egyrészt; másrészt: „nekem semmi bajom, mit törődjem más bajával” volt jelszavuk. — Hanem, valamint a titkosan lappangó betegség, úgy ez is: a beteg részekből lassanként az egészségesekbe is átment; most már általánosan érezzük a kór nyomasztó hatását, mit annak idejében könnyen meggyógyíthattunk volna, jelenleg már nehéz tusába kerül. — Én röviden

s amint csekély tehetségemtől kikerült, hoztam nyilvánosságra — s tettem közzé azt — mit jónak láttam; nem irigység, nem rágalom szól belőlem, de fáj lelkemnek, midőn látom, hogy: „kertünkben levő gyümölcsfáinkról, melyek saját fáradságunk ültetményei, **mások** szedik le az érett gyümölcsöket; s nekünk csak az jut, mi a fáról lehull — vagy a vendéggazdák mintegy nagylelkűleg, de még is bizonyos nemével a felettünkí felsőbbbségnek, amugy szeszélyből — oda dobnak.“

Hogy részvét helyett hidegséggel találkozom, azt előre tudtam; azonban ez nem rettentett el, s nem fog elrettenteni — sőt, mennél óriásibb jéghegyektől környeztetem, annál hevesebben lüktet szívem; dicséretet nem várok — mert arra még érdemetlen vagyok, a mi pedig a gúny- és tán ellenszenv szavait illeti, azokra siket maradok. Ez határozatom!

Curiosum gyanánt megemlítem, hogy Pestre küldött 68 előfizetési felhívásom közül, csak 4, mondd: **négy** jutott kéz-

nez; egyébiránt én a dolgot oda magyarázom: „hogy az akkoriban történt légszesz-explodiálás okozta sötétségben, az iverk eltévedtek.“ — Se baj! több is elveszett Budánál!.... Szándékom: „A nyomdászat kézikönyve“ czimú művem kiadását, egy 1865. évi „Nyomdász naptárral“ megelőzni,*) azon jóhitben, hogy: „annyi tekintélyes és ügyünket szívéükön viselő nyomdatulajdonosok — és nyomdászok között csak kapok **44** előfizetőt!?!“

Félre ne magyarázzák szavaimat, s ne vessenek sötét világot soraimra, higgyék meg, hogy az: „a meggyőződés szilárd, s a tapasztalás elvitázhatlan hangján van írva;“ tollam járatlanságát szememre vehetik, de a ki az őszinte jóakaratot tőlem megtagadja, attól a dobott kesztyűt mindig felveszem! Fogadják hazafiui tiszteletemet azok, kik pártfogásukra méltónak találtak.

Kelt N.-Kanizsán, febr. hóban 1864.

ARANYOSSY LAJOS.

*) De csak úgy, ha — lehet.

Az ember nem csupán azért él, hogy egyék és igyék — hanem, mert rendeltetésének meg kell felelnie; használni ott a hol használhat — tanulni, vagy tanítani — ki, mily fokán áll a műveltségnek: mindenek fölött s joggal követelhető ez az iparosztálytól. — Az iparosztály a nemzet dereka, itt van a főerő — s ha ez pang, megérzi a felsőbb ugy, mint az alsóbb osztály, mert egy testet képezvén az egész s szoros kapcsolatban levén egymással — egyik a másik nélkül nem működhetik. Valamint a nedvszegény növény elszárad, ugy az elv és irány nélküli bármily nagyszerű törekvések s gondolatok elenyésznek ama Labirynthban, mit élet s valónak nevezünk — ha hiányzik: Ariadne fonala!

Hogy mit nevezzünk mi Ariadne fonalának, azt hamarjában bajos lenne meghatározni; s csak annyit mondhatunk: ha azt akarjuk,

hogy társadalmi s műéletünk épülete szilárd alapon nyugodjék, szükséges ahhoz minden, rendelkezésünk alatt álló szellemi és anyagi erőnket felhasználni. Azonban úgy látszik, de tán a körülmények is bebizonyítják — ha azt állítom, hogy mi magyar nyomdászok rossz mathematicusok vagyunk, számolunk számok nélkül, s gondolkodunk gondolatok nélkül; ne róvja azt nekem senki hibául, ha tán értelmetlenül beszélek — hisz nemzetéletünk már ezer éves, de azért még most sem értjük meg egymást.

Hagyjunk tehát fel az előzményekkel s térjünk magára a tárgyra, melyet választánk eszméink s nézeteink kifejezésére.

* * *

A sajtó feltalálása oly nagyszerű esemény, mely világrendítő hatásánál fogva, új alakokba önté az embereket, magasabb irányt szabva a szellemnek; a nagy mindenség isteni szikrája volt az elvetett mag, mely létre jöttét egy lángésznek köszöné. — A csekély csillámból nagy sugarak levének s fényökkel eloszlaták a sötétséget, majd nagyobb, majd kisebb mérvben működven — s ellensúlyozván azt. —

Nagy eszmék, nagy tettek csak lassan érlelődnek — s születnek, de ha csakugyan életre jöttek — akkor elenyészhetnek.

A szellem míg nem volt felfegyverkezve — félénken, tétovázva s ingadozva lépdelt azon az ösvényen — hol a halál összejött az élettel, a lét az enyészettel. — De a középutat megtalálá, mert az emberre bízának megszerzését.

Mint a por a szellő szárnyain, épen úgy repült ez új aera — nemzetek s társadalmak minden rétegeibe. — A nyomdászat felfedezése, s évtized századdá alkotása egy volt!

Eltűntek az ólom évek, megszűnt a vas-
kalaposok legiója, mert felkelt a felvilágosultság nappala! A sajtó koronás főek tiszteletét vívta ki magának, s államférfiak hódoltak hatalmának; művelődött az emberiség. — De mint mindennek, úgy ennek is meg volt jó-rosz oldala, az önkény s jogtalanság nyilvánosságra volt hozva, szégyenlette magát az, ki azelőtt büszke volt. — Nagy volt a bűn, de még nagyobb az erény!

Nagy volt, mert: a szellem némaságát meggyógyította a teremtés remeke, az emberi ész; felkelté vajúdásából a tudományt — meg-

mutatva azt: mikóp az ember azért születik emberré, hogy ember legyen....

Az emberi társadalom hajója, a régi ügyetlen s előítéletekkel telt kormányos helyett ujat kapott, s ez a — **sajtó!**

Most eltérek eddigi eszmelánczolatomtól — egy kissé betekintve a nyomdászok szak-életébe.

Valóban, nem tudjuk kik és mik vagyunk? élünk, azt tudjuk, hogy dolgoznunk kell, azt is — mert e nélkül nem létezhetnénk!

Nézzünk meg most egy nyomdát!

Ugyan mi látni való való van ott?

Tessék bemenni!

A mi tán legelőször az ember szemébe tünik, az az ügyvezető (factor,) ki oly fenhangoz s jupiteri szemöldökkel osztja parancsait, pedig magyarul sem tud — de legnagyobb érdeme az, hogy külföldi! Mi természetesebb tehát, hogy a belföldi — ámbár sok helyt csekély való — soha sem ér annyit, mint az a bizonyos: így és úgy!

De azért magyar nyomdászok vagyunk, habár; több nyomdánkban minden

feltalálható, u. m.: betű, sajtó, papiros, festék, csak! nem.

Miért van ez így?

A felelet igen egyszerű.

Mert nálunk a nyomdák több helyütt csak gyáarak;*) mivel mit mi — és a mi erőnk-től s tehetségünk-től kitelik, létre hozunk, azt — hogy kik — nem kell mondanunk, műveltségüket velünk éreztetni akarván, sokszor készakarva elrontják — csupán azon okból s azért: mert nem akarják, hogy mi is tudjunk valamit, s netán előtérbe lépven, velök versenyezhesünk; ez nem rágalom, ez igaz!

Emlékezzünk itt, az egyszeri római csiz-madiára.**)

Meg vagyok győződve, hogy lesznek, kik soraimat olvasva így fognak nyilatkozni: ez egy rágalmazó ember; ez nem áll, de a mi igaz, az igaz; én csak az igazságot akarom fölökbe sugni azoknak, kik nem akarják azt

*) Már csakugyan nem illik tőlem, egy nyomdát gyárnak keresztelni; szánom-bánom bűneimet, de sehogy sem egyez meg lelkiismeretemmel a hazugság, ez tehát az oka: „hogy oly nyomdát, hol a nyomdászok szakmunkáját meggyei fegyenczek végzik,” nyomdának el nem ismerhetem. Pedig vannak ám ilyenek!

**) Augustus római császár idejébeli közmondás, sat.

hallani — s siketek maradnak a korszellem buzdító szavára! De, ugyan kíváncsi vagyok mégis tudni azt: mit szól ehhez, egy asztalos mesterből lett nyomdász princzipális?

Azt: „hiába okoskodik, azért én az e...i heggyen még is két szőlőt vettem!”

Szép élet a csiga élet, keveset halad, keveset mulaszt.

De az önérzet, a jellem? Ugy hiszem ez nem fog oly könnyen változni, mint az ázsió!

Nyomdászatunk pang, tesped; ezt nem lehet csodálni, mert: az önzés s hanyagság oly mérvben — mint nálunk, sehol sem tapasztalható!

Azért vagyunk oly pompás helyzetben, hogy valami művészt ritkán, s alig tudunk előállítani; ha valaki diszművet ákar kiadni, nem ritkán Bécsben vagy Lipcsében nyomatja azt. Nem lévén mi magyar nyomdászok képesítve arra, hogy oly művet hozzunk létre, mely méltán megérdemli e kifejezést: ez valóban remek, ez művészi!

Ugy-e bár, furcsa ága ez az államgazdászataknak?

Nem általában beszélek, azért tisztelet a kivételeknek; vannak Pesten, s a provincián

is oly nyomdáink, melyek a külfölddel kiállhatják a versenyt, s becsületére válnak hazánk ez iparágának. De mi ez? miután néhány fecske nem csinál tavaszt!

S hogy ha ezek nem virágzanak is, de legalább nem panganak — oka abban keresendő: mert megtürték köztük azt az elemet, melyet tulajdonképpen magunkénak szoktunk nevezni. Utánozzuk a szépet, a jót — de tart-suk meg elveinket, s tanusítsunk szilárd jelle-met.

Többen — tegyék kezöket szivökre, s kérdezzék meg a higgadt s hideg észről? val-jon: rendén van-e minden úgy, amint kellene lennie, nincs-e önzés ott, hol áldozat kívántat-nék? Mert, elismeréseül annak, (az egyszeri kertész szavaival élve) kedves fám: „árnyéko-d-ban pihenék, gyümölcsöid táplálának s disze vagy kertemnek — ezért ápolni foglak, hogy minél nemesebb gyümölcsöket hozz!” Áldoz-nak-e ott, hol kellene, s a művészet s aesthe-tika iránt van-e rokonszenvük? vagy jelszavuk csak — **pénz!**

Itt is tisztelet a kivételeknek, de — azért előbbi állításom igaz, mert: többeket megne-vezhetnék, kik megfeledkezve magasztos hiva-tásukról, csak anyagi haszon után vágynak, s

ha birnak szellemi kincsesel — nem fordítják közjólétünk előmozdítására; csoda e tehát, ha az ideiglenes haszon háttérbe szorítja a nemesebbet; így demoralizáltatik aztán a művészet, és akadályoztatik annak kifejlődése — mindig messzebb esvén attól: amit — tökélyesbülésnek nevezünk!

Erre az eszközök igen egyszerűek, mert embereket élő gépekké változtatni nem nehéz; teszem: egy nyomdában, hol 4 segéd van, nem volna illő, de nem szabad — több tanonczot tartani egynél; ugy van ez nálunk? én magam is voltam oly nyomdában conditióban, a hol a factoron, gépmesteren s rajtam kívül 11, mond; tizenegy tanoncz volt! De milyen okos fiuk! sem magyarul — sem németül olvasni nem tudtak; az igaz, bemakkolták az egyszerű tömött szedést, de legkevesebb iskolai képzettségük sem levén, ha a kézirat hibás volt — ők is hibásan szedték. Segéddé levén, s kilépván a nagyvilágba — kit okozzon az ily szerencsétlen, ha nem leendő képes kenyerét megkeresni, hogy létét fentarthassa; szüleit? nem, a szegény szülők a legőszintébb akarattal, s a legszentebb kötelességtől indítatva, akarták gyermekök jövőjét magállapítani — azon boldog öntudatban, hogy belőle embert képeztetnek,

ki maholnap öregségük támasza, s hazájának hasznos polgára leend. Ügytársaim legyenek bírák, megítélni azt: ki a hibás, s elég lelkiismeretlen ily tett elkövetésére. Az ily egyének nem csak nekünk vannak terhünkre, de hátrányára vannak szakmánknak is; mert nem bírván elég képességgel a hivatásuk jelölte állást megtartani — vagy elaljasulnak, vagy kénytelenek helyt engedni szakavatottabb egyéneknek; ezek, nem lévén velünk egy elem — mondhatatlan kárára vannak hazai nyomdászatunk emelkedésének!...

Ide járul még az is, hogy azok; kik, a nyomdák élén állnak (kivéve néhány elismert jelességet) nagyobbbrészt avatatlanok — vagy nem hozzánk tartozók; s állásukat inkább a véletlen hozta protectiónak, mint ügyességöknek köszönik.

Az ily apró zsarnokok aztán kényők kedvök szerint játszanak alárendeltjeik sorsával, telebeszélvén füleit a sok esetben jólelkű, nemesszivű főnököknek; hogy pedig mily igaztalanságot követnek el sokszor: azt t. kartársaim igen jól tudják; de ők is csak azt tartják, mit a közmondás s a tapasztalás is, bebizonyít: „hallgass nyelvem, nem fáj fejem.“

Ha tán némi részben kiméletlen vagyok,

bocsánat — de, úgy hiszem: hogy szakéletünk bűneit nyilvánosságra hozni, mindig szabad, evvel tartozunk az igazságnak; mert: „Ehre dem Ehre gebührt.“

Haladás legyen jelszavunk!

Tartsuk szem előtt hazai iparunkat, mert az ipar a nemzet művelődésének emeltyűje; ne bizzuk azt idegen kezekre, a mit magunk is elvégezhetünk — ne legyünk fősvények saját magunk irányában. — Gátát kell vetnünk az áradat ellenében, nehogy özöne elsodorjon magával, legyünk méltányosak szülőföldünk iránt — hazánkban a legutolsó embert is ismerjük el rokonunknak; akkor aztán bizton elmondhatjuk:

Felvirrad még valaha,
Nem lesz mindig éjszaka!

Iparkodjunk, hogy szép, hasznos s könnyen érthető sajtótermékekkel kedveltessük meg a közönséggel az olvasást, (nem az intelligentiáról szólok) nekünk mindenk előtt az iparosztálylyal s s földművelő néppel kell azt megkedveltetnünk.*) Remekíróink művei nem felelnek meg e célnak, mert a kevesbbé mivelt osztály nem érti a nagy eszmék s költői gon-

*) E tekintetben jó szolgálatot tehetnének a — néptanítók.

dolatok magasztos kifejezéseit; de ezen kívül nincs iskolai képzettsége, a kiskatekizmus s képes biblia csekély ismeretén alapul minden tudománya. — Falusi iskoláink oly rossz lábon állnak, hogy más művelt nemzetek ilyenmü intézeteivel össze nem hasonlíthatók.

A köznép, de az iparososztály egy része is, nem bir legkevesebb földrajzi vagy történelmi ismerettel,*) s a többségnek e részbeni minden jártassága az apáról fiura szállt néhány hagyományos szóban öszpontosul; sok olvasni, írni tudó ember nem tudja, hogy a világ öt részből áll. Mindezen segíteni lehet, segíteni kell. Vannak tehetős nyomdatulajdonosaink s annyi sok, jeles irodalmi férfiú közül mindig fog egy-kettő találkozni, kik hön felkarolják a népirodalom ügyét!

Nyomdáink többnyire munkahiányról panaszkodnak; igaz, de leszámítva a körülmények okozta akadályokat — csupán a czélszerű s tapintatteljes kezelés, áldozatkészséggel párosulva, teszik lehetővé, hogy: „nemcsak nyomdászátunk emelkedni, az irodalom gyarapodni s terjedni fog — de, népünk eltalálván a jó akarat gondolatát, melynek ő, a kellő műveltség

*) Sőt a tapasztalás azt bizonyítja, hogy sok jómódu iparos sem olvasni sem írni nem tud.

hiányában nem tudott kifejezést adni, pártolni fogja azt minden erejéből, csak érthető nyelven kel vele beszélni.“

Olesó, népies olvasmányok (de nem holmi Angyal Bandi historiák) hanem tudományos s még is könnyen érthető, mulatva oktató — s nemzetünk dicsőségteljes multjából vett adatok nyomán kidolgozott könyvek felköltik bennök a tudvágyat; s míg a nyomdászat ezáltal anyagilag jobb helyzetbe jő, módot nyer — a szellemi haladás — a művészet ápolására is.

Nézzük meg a német nyomdászatot, ott mindig tudnak valami újat, szépet s jót létrehozni; mily szellemdus tartalmu pompás aczél-, fa- vagy kőmetszetekkel ékített könyvek kerülnek ki nyomdáikból — látva az ember ily szép könyvet — kedvet kap hozzá s megveszi. Láttam több iparosztálybelinél német képes füzeteket p. o. „Illust. Hausfreund,“ „Meyers Universum,“ „Über Land und Meer,“ stb; pedig az illető nem igen tudott németül, de gyönyörködött a szép metszeteken; miért ne lehetne magyarul is kiadni ily képes könyveket, leírva bennök országokat, városokat, egyes tájakat, népeket, állatokat stb, ugy természettani s világtörténelmi eseményeket is; én erősen hiszem, ez nem lenne rossz vállalat. Hanem itt

meg az a bökkenő, hogy aczél- s fametszőink nincsenek, aczélmetasztőnk tán egy sincs — fametsző egész Magyarországon csak 5—6 van, ezek sem vergődhetnek zöld ágra, miért? mert azok, kiknek fametszetekre van szükségök — jobbnak látják azt külföldről hozatni; mivel olcsóbban, pontosabban s szebbet kapnak. Mikor leszünk mi képesek a „Leipziger Illustrirte Zeitung“-hoz hasonló, valóban remek képes lapot kiállítani? Mi természetesebb tehát, ha hazai iparunk ezen ága pang — midőn nem pártfogoltatik.

Miért van ez így? e kérdésre vajmi nehéz a felelet. — Vegyük: hogy a külföldieskedés, hiuságvágy, háttérbe szorítják a kötelességet, melylyel hazai iparunknak tartozunk, s oly világosságot keres mint a lepke, mely odaérve elégeti szárnyait! S hogy ne csodálkoznék ezen az ember, midőn a számolást száztól lefelé, s nem egytől fölfelé kezdik tanulni.

De ez mind jól van így: (némelyek nézete szerint) mit ért a publikum — szépen van-e, vagy nem? csakhogy: „schwarz auf weiss“ s mellette sok haszon legyen. — Hanem mit szól hozzá a közönség azon része: melynek asztalain a külföldi nyomdászat művészileg kiállított példányai vannak felhalmozva?

Mit egyebet: minthogy sajnálkozik hátramaradásunk felett.

Igy van ez a könyvkereskedőkkel is; a könyvkereskedő nem részesülvéen oly szolgálatban, minőt pénzeért követelhet, munkáit — de különösen diszesebb műveit Bécsben, vagy máshol a külföldön nyomatja; ez tagadhatatlan, ez tény.

Vannak ugyan Pesten, oly nyomdák, melyeknek kiállításai minden tekintetben kielégítik a legszigorubb aesthetikus izlését is, de ez mind kevés, midőn általában beszélünk.

Az is megtörtént már, hogy a szerző, vagy könyvkereskedő — csak is azért vette vissza sajtó alá bocsátott munkáját bizonyos nyomdából: mert a rossz correcturák miatt, nem győzte a — Correctort fizetni!*)

Sokan azon panaszkodnak, hogy: a könyvkereskedők kevesebbet fizetnek mint mások; igaz, de azt kell tekintetbe venni: hogy a könyvkereskedő, ha valamelyik nyomdában nyomattat, évekig adhat foglalatosságot; épen

*) Ha tán találkoznék valaki — a ki azt mondaná, hogy: fentebbi állításom hamis vád; erre azt felelem: ha szabadna, megnevezném mind a nyomdát, mind a visszavett mű czimét — úgy annak tulajdonosát is.

nem lehet csodálni, ha jutányosb árt követel, mint más. Azonban, mint művelt emberről, nem lehet föltenni: mintha ingyen munkát követelne; és ha tán megtörténnék, hogy szűk árt szab, ennek csak a nyomdász az oka, mert: X. nyomdász 00%-tel akarja B. könyvtáros munkáját kiállítani, még pedig szépen csinosan; meghallja ezt Y. nyomdász, azonnal ajánlatot tesz a kereskedőnek, hogy ő — szebben, jobban és olcsóbban — plane 6—10%-al is, szívesen kiállítja. A hiszékeny könyvtáros az olcsóbb ajánlatot fogadja el. — Kikerülvén a műsajtó alól — nagy csodálkozására akkor veszi észre, hogy: „olcsó husnak hig a leve.“*)

Lehet e csodálni, ha ily eljárás után könyvkereskedőink elvesztik bizalmukat nyomdászaink és nyomdáink irányában; azt sem hagyhatom említetlenül, hogy: szerződés szerint, D. könyvtáros munkája mától számítandó hat hó eltelte után kész legyen — s rendeltetése helyére szállíttassék, nálunk azonban nem ritkán megtörténik, hogy a határidő elteltével 4—5 hónap után jelenik meg; de arra is volt eset, mikép 8 hó határidőre szerződésileg ígért

*) Oly munkák kerülnek ki néha nyomdáinkból, hogy szakértő kezébe jövéen, méltó neheztelését nem lehet eltitkolnia.

munka, 1 1/2 év alatt, mond: másfél év alatt készült el, akkor is, a könyvkereskedő legnagyobb — nem meglegedésére.*)

Egyik hirneves pesti könyvkereskedő így nyilatkozott bizonyos nyomdai ügyvezető előtt: „én szívesen adnék munkát, de nem merek, mert még egy munkát sem kaptam tisztán kézhez; már pedig ha fizetek, akkor akarom, hogy oly szolgálatban részesüljek, minőt pénzemért — joggal követelhetek.“**)

*) Ez tény, magam voltam szem és fültanuja a könyvkereskedő határtalan boszankodásának; ama bizonyos műben ugyanis hangjegyszedés (Notensatz) is előjövén, az abban nem igen gyakorlott szedő e hibája még megbocsátható — azonban meg nem bocsátható az, hogy illető szedő nem volt magyar, s így 3—4 correctura után, a revisióban is annyi hiba volt (én akkor corrector voltam abban a nyomdában, hol a mű nyomtatott) hogy — bizony, középszerű magyar szedő első correcturájának is megjárta volna. De azért a nyomda nem volt hibás, mindig kitudta magát menteni majd ezzel, majd azzal; a szakértő — ha bírólul választatnék — mindenesetre, a könyvkereskedőnek adna igazat. Igaza, joga van a könyvárusnak, vagy író- és kiadónak ha ily hanyagság, ki-méletlenség s több, semmiesetre sem helyeselheto kifogások s okok miatt elmarad, s egy házzal tovább megy.

**) Pedig az illető könyvkereskedőtől a bécsi nyomdászok évenként több ezer forintot bevesznek. A legelső magyar könyvkereskedő, egy nagyobb bécsi nyomdát csupán saját munkái nyomtatásával évekig fenntartott; mert minden kiadásait Bécsben nyomatta. — Vegyünk példát!

Most azonban tárgyaljuk azt: miként lehetséges az, hogy Bécsben, szebben, s gyorsabban állítják ki a magyar munkákat — mint Pesten?*

E fölött nem akarok végleges ítéletet hozni, csupán ebbeli nézeteimet közlöm:

A legelső és legfontosabb ok, a czélszerű s szakavatott ügyvezetés; miután a bécsi nyomdák ügyvezetői — de általában a külföldön mindenütt — tudományuk s technikai képességük által nyerték el állásukat, mint oly egyének, kiknél az elmélet gyakorlat van párosulva; nem mint nálunk*) — a hol már megtörtént, hogy asztalos- s bukott gombkötő-mesterből lett könyvvivő is volt nyomdai ügyvezető; képzelni lehet azt a pompás „Wirtschaftot.“ (Factum.)

*) Tisztelet a kivételeknek, mert vannak jeles ügyvezetőink is.

De vannak ügyvezetők, főképp az újabb időben, kik közül egy sem volt nyomdász, s ha volt — nem szedő — mi a fő a nyomdászatnál? a szedés! A szedőnek tudományos képzettségü, nyelvismeretekkel bíró egyéniségnek kell lennie.

A nyomótól sem nyelvismeret sem magasabb tudományos képzettség nem igényeltetik. Elég, ha a nyomó némi matematikai- s több technikai jártassággal bír — ide értve a színvegyület vegytani ismeretét s gyakorlati alkalmazását.

Ezenkívül jól megválasztják a munkásokat — jobban fizetik azokat (aránylag) s még is olcsóbban tudnak munkákat elvállalni — mint nálunk. Nem is hallani ott annyi panaszt mint itt, hogy: bizony igen rosszul megy; van rá eset, mikép ott is sokszor áll be pangás, de oly általánosan s annyi ideig mint itt, ritkán tapasztalható.

Valaki azt mondhatná: „nem gondoltam jól meg a mit irtam, mert vannak akadályok, melyeket le nem győzhetünk.“ Igaz, csak hogy azon akadályok csupán az irányt szabályozzák, de a tiszta s művészileg szép nyomdai kiállításokra semmi nyomást nem gyakorolnak — nem gyakorolhatnak!

Vége:

„A magyarországi nyomdatulajdonosok nagy része nem tanult nyomdász, s ügyvezetőik sem azok, vagy legalább nem szedők; pedig az ügyvezetőnek okvetlen szedőnek kell lenni. Így tehát sem a nyomdászat mysteriumába beavatva nincsenek, s ahhoz sem fogalmuk, sem művészi szellemük s lelkesültségük nincs; vállalatuk speculatio, céljuk — haszon. Mig ez így lesz, ne várjuk a magyar nyomdászat fejlődését és felvirágozását. Mert a milyen a gazda, olyan a gazdasága is.“

Azért:

Elismerés az érdemnek,

Tisztelet a becsületnek!

Valamint nyomdászatunk pang, úgy pangnak ennek mellék műágai is. Litographyánk nincs azon a fokon, melyen lehetne — hát betüöntészetünk? Honnan kapják nyomdáink a czimbetüket, a szép keríték- s ábrándczirádákat (renaissance) nemde, külföldről! Magyarorszában mintegy 8 betüöntőde van, s ezek is gyakran munka nélkül; hiszen mire valók Bécs, Berlin és Prága?

Sehogy sem foghatja meg a szakértő, miként lehet az, hogy a nyomdászat e rokon ága annyira el van hanyagolva; az egyszerű betűk u. m. Cicero, Garmond és Petit — sem kerülnek ki sokszor tisztán öntődéjükből; aránytalan, vonalelles az öntés, rossz a csiszolás — de még rosszabb maga az anyag; okának azonban csak kell lenni, hogy miért nincs haladás e téren? Tán nem állítok valótlant, ha így nyilatkozom: „betüöntődéink oly helyzetben vannak — hogy a külföld másodrendű öntődéivel csak alig állíthatók párhuzamba;” mert: csekély pártolásban részesülván, csak a

mindennapi szükség fedezéséről gondoskodnak. Ha egyik, vagy másik jobb anyagi helyzetben van is, nem tartja tanácsosnak, pénzét oly vállalatba fektetni — mely ritkán, vagy épen nem hozza meg a kívánt kamatokat; nem javít s így nem haladhat. — Mutassunk fel magyar betűöntészeti műremeket, vagy legalább izlésteljes szakbeli munkát?

Nincs, nem lehet!

Hát a nyomó festéket, arany-, ezüst-, bronz- és más porokat honnan kapjuk, hol vesszük? Tán Pesten? — Nem bizony, mert a határon kell annak átjönni.

Mit szóljunk még az aczélmetszés, fametszés (Xylographie,) tömnyomat (Stereotypie,) galvánképelés (Galvanoplastik) stb. Valóban, mindezekben hátra vagyunk.

Papirgyárainkat illetőleg, e téren már több haladás tapasztalható; a hermaneczi papirgyár jó hirben áll, de azért még messze vagyunk itt is a külföldtől.

Rajtunk áll, Hamlet szerint: „lenni és nem lenni; tenni és nem tenni.” Tenni, működni s fáradni, felépíteni azon épületet, mely közös lakhelyünk lenne; a munka után ugye be édes a nyugalom! Avvagy nem tenni — minek fáradjunk? örökké úgy sem élünk; ha

fellépünk, ellenségeket szerzünk magunknak; aztán minek törjük az ilyesmin fejünket? „Megiszom egy-két meszely bort, nem törődöm semmivel.“ — De a sült galambot akkor más kapja el orrunk elől! Nos, hogyan tetszik?

Vagy elvárjuk azt, hogy minden az égből potyogjon — mint a zsidóknak a manna? No, hiszen akkor várhatnánk mi ítélet napig!

Azért uraim, tegyünk minél előbb, működünk fáradhatatlanul.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

SZAK-GÉPÉSZETÜNK.

E hirt megpendíteni igen kényes dolog, de kell, hogy tegyem. Nyomdai gépeink mind idegen gyárakból valók, egyről sem mondhatom el: ez hazai gépészetünk terméke; Bécsből, Prágából vagy Berlinből hozatják azokat. Felszámítva a szállítási költségeket 's más apróbb kiadásokat, elég busásan fizetik meg az árát. Fölteszem, ha hazai gépészetünk ezen ága kellő pártolásban részesülne — kérdést sem szenved, hogy itt is készülhetnének gyors- és kézisajtók; mert van elég jó hirben álló gépészünk, de saját rovására senki sem fog oly tárgy előállítására vállalkozni, mely több ezer forintba kerül. — Mi virágoztatja fel az ipar valamely ágát? a pártolás!

Ha hazai gépészeink felé fordulnának a megrendelők — úgy vetélkednék mindegyik, hogyha jobbat nem is — de legalább olyat mutasson fel, mely a külföldivel kiállja a versenyt; és a haszon kettős leendne, mert míg egy rész-

ről hazai gépészetünk nagyobb lendületet nyerne, másrészt, sok pénz megtakaríttatnék s e mellett a hazában maradna; nincs oly sok pénzünk, hogy csak úgy kifolyattassuk az országból.

Jeles hazai gépészeink közül kevés van (tán egy sincs) a ki magyar nyomdák számára kézi- és gyors-sajtókat, gőzre vagy anélkül; fényítő-gépet (Satinir-Maschine,) lapító-sajtót (Packpresse,) dombornyomó- (Hochdruck) és irat-másoló- (Autographpresse) gépet készített volna.

Ide még azt is hozzá tehetem, hogy vannak nyomdai ügyvezetők, kik nem tudják: milyen az a dombornyomó- és irat-másoló gép? Az első nyomdákban is jó szolgálatot tenne, a második csélszerűen csakis hivatalokban használható.

Annak, hogy oly kevés jó magyar gépmestereink vannak — abban vélem okát keresni: mert a gép szerkezete előttük nagyrészt ismeretlen; már pedig ha az ember valamely műszer alkatrészeit nem ismeri, lehetetlen, hogy csinos munkát készítsen avval. Szerintem, csak is oly nyomó lehet jó gépmester, a ki nemcsak a gépeni technikai fogásokat — de magát a gép mechanikai szerkezetét is ismeri,

ugy annak összeállítási módját is tudja. Hogy pedig ez megtörténhessék — jó volna a gépmes-
tereknek néhány hetet a gyárakban tölteni.
De mivel Pesten nincsenek, külföldre menni
nem engedi a — cassa.

Azt sem hagyhatom említetlenül, hogy:
jóravaló szedővasat (Winkelhaken) és hajókat
(Schiffe) sem tudnak Pesten készíteni.

Ezek mind nem oly betegségek, hogy or-
vosolhatók ne lehetnének, lehet — csak —
akarat kell!

OSZK



Országos Széchényi Könyvtár

ERKÖLCSI ÉS ANYAGI HELYZET.

Beszéljünk tehát a nyomdászok erkölcsi és anyagi helyzetéről.

Az elsővel igen rosszul állunk, a másikkal pedig nem a legjobban.

A fő súlyt abba helyezem — és ott keresem, illetőleg a nyomdászok kellő képzettségének hiányában. Hogy az erkölcsi erőnek itt kellene lenni, az igen világos; csak az a bökkenő, hogy éppen azt szoktuk keresni, a mit igen ritkán, vagy soha sem találunk fel. Mi az oka ezen hiánynak, annak kifürkészését okosabb embertől várom, mint én vagyok; azért tehát csakis szerény nézeteimet fogom a t. olvasóval közleni.

* * *

Valamint egyes ember, úgy nemzetek szellemi képzettség nélkül műveletlenek, hogy pedig művelődhessenek, szükséges a ta-

nulás, mert tanulás által jutunk tudományhoz ; ezt pedig csak úgy érhetjük el, ha az eszközöket megszerezzük. Mik legyenek ezen eszközök, e szóban irodalom eléggé ki van fejtve ; igen, az irodalom a nemzet lelke, a szellem idomítója s vezetője, és az irodalom legelső vazzallusa a — sajtó ! Mi, nyomdászok elválhatlan szövetségesei vagyunk az irodalomnak, s így egyik főtenyező a műveltség terjesztésében ; fel kell tehát fognunk pályánk fontosságát, s megfelelni azon tisztas állásnak — melyet elfoglalni hivatva vagyunk. Képzeljünk magunknak egy hadsereget, hol a tisztek az irodalmat, mi nyomdászok a harczosokat képviseljük — kitűzve a zászlót, melyre a jelszó van írva : „művelődés, haladás a jóban, s kiküszöbölése mindannak, mi a polgárisultság s az emberi méltóság ellen történik.“

Nézzünk széjjel a nyomdászok erkölcsi világában, valjon úgy van-e minden, a mint kívántatnék ; van-e helyes beosztás, hogy megfelelhessünk hivatásunknak ?

Nincs !

Miért nem felelünk meg az irodalom, s így a nemzet várakozásának ? Miért nem felelhetünk meg szakmánk a művészet követelte igényeknek ?

Azért, mert testületünk kétharmada nem áll azon a fokon a képzettségnek, melyen állania szigoruan kellene!

A magyar nyomdásztól megkívántatik: tudományos képzettség — szorítkozva az, grammatika- s nyelvismeretekre; ezenkívül: matematikai felfogás, technikai jártassággal párosulva.

Mennyire van ez nálunk így, tanúsítja ezt azon körülmény: miként az ügyvezetői, s más jelentékeny állások idegenekkel betöltvék; mi magyar nyomdászok, saját hazánkban — csak másodrangú szerepet viszünk!

Kérdem, hisz az emberi test egyformán van szervezve, s bennünk is van annyi quantum velő, mint azokban, (?) mért nem tudjuk erőnket saját, irodalmunk s hazánk hasznára fordítani; miért nem küzdjük fel mi is magunkat? hisz a tér nyitva áll! Milyen katona az, a ki leteszi fegyverét az ellenség előtt anélkül, hogy megmérkőznék vele?

Hát e nyilatkozat: „hiszen, ugy is jobban tudja mint én,” elég az üdvösségre?

Meghiszem, mikor összeverbuválnak néhány tuczat gyerkőczöt, s lesz belőlök nyomdásztanuló; felszabadulván, s segéddé levén az

ilyen semmit nem tudó individuum, anélkül: hogy szülővárosa határát átlépte volna — szent megadással járomba hajtja nyakát, tiszteli a kancsukát, s — megházasodik, letelepül, családot alakít, egy koldusból kettőt csinál; lesz belőle: tudomány nélküli nyomdász, gyenge gyármunkás, s még rosszabb napszámos! Hazája földét más hasznára műveli, s miután sorsa javulását nem tapasztalja — elkomorul, elkedvetlenül, elcsügged, végre elaljasul — s szakmánk úgy, mint a társadalom hasznavehetlen tagjává válik.

Sok szorgalmas nyomdász egész évet át utazik, s nem kapván munkát — éhezik, szomjazik, ruházatlan, kitéve az évszakok szigorának — átkozva pályáját, meghasonlik az emberekkel, önnönmagával s örömtelen folynak le sivár élte napjai.

A nyomdák telvék holmi haszontalan gyerkőczökkel, a kikből minden, csak nyomdász nem lesz; miért nem kevesbítik a tanoncok számát? micsoda rend az — mily beosztás 60 segédre 43 tanonc.*) A szegény utazó nyomdászok serege egyre viaticziroz, lót-fut,

*) 1861-ben bizonyos pesti nyomdában 60 segéd és 43 tanonc volt, holott rend szerint csak 15-nek szabadna lenni; 4 segédre egy tanonc számíttatván.

nem kaphat munkát — és — elnyomorul, mert ott a sok tanonc; először kevesebb pénzbe kerül, e mellett lehet nekik parancsolni — hisz mire való a factor stentori hangja. — Ugy-e bár, szép oldala ez a collegialitásnak!

Minek annyira a szaporítani a magyar nyomdászok számát, főkép oly kitűnő tagokkal — a kik, mikor legelőször nyomdába jönnek, a betűket alig ismerik — a helyesírás előttük egy ismeretlen világrész; két év alatt megtanul az ily fiu ahogy-ugy olvasni — tömött szedésnél megkeres az utolsó két évben 6—7 frtot hetenként. azonban csak 1 frt 50 krt, legfőlebb 2 frt kap a tanonc, a purum haszon tehát egy tanoncnál 4 frt hetenként. Vegyük, hogy az említett 43 tanonc közül 30 van ily helyzetben, lesz tehát a tiszta haszon 120 frt. Ez tagadhatatlan, de: nem minden szerző Corrector egyszersmind — s így megeseik, hogy sok hibát benn hagy az ivben, csak futólagosan olvasva azt — s bizva a szedő ügyességében. Elkészülvén a mű, az író még egyszer elolvassa el me-művét és — oh borzalom! a sajtóhibák úgy gunyolódnak mint Hekate kárvágyó szövetségesei. Mit tesz most az író? Dühös lesz, tombol, és — decorálja a nyomdászokat szebnél szebb titulusokkal. Men-

jünk tovább, nem egyszer megtörtént már, hogy az olyan mondva lett szedő viszáson javította ki a megjegyzett hibát (mert nem tudott jól olvasni) így például, e szavakat: „ha veszszük a világot egész nagyságában,“ így igazítá helyre: „ha veszszük a világot egész nadrágjában;“ vagy pedig a mi még feltűnőbb: bizonyos lapban a porosz királyról levén szó, e szót: ő Felsége rítkíttatni akarta az író, azért így írta oda: a felség szót keresztül kell lőnni (technikai kifejezés, annyit jelent, hogy rikítva) az ügyes szedő lelkiismeretesen betevé: „A felség szót keresztül kell lőni.“ Ez nem föllentés — ez igaz.

Azért: kevesebb de képzett nyomdászok többet, jó s közmegelegedésre hoznak létre, mint ilyen szerencsétlen flótások — kiknek se jelenük nincs, sem jövőjük nem lehet; egyszóval, nem is tudják: kik és mik!

Ügytársak!

Sorakozzunk, feszítsük meg erőnket, küzdjünk a jóért, de anélkül, hogy áthágnók a törvény s illem korlátait; senki sem fogja rossz néven venni, ha: művészetünk s saját jólétünk érdekében felszóllalunk; harczoljunk szellemi fegyverrel, folyamodjunk az irodalomhoz, s az meg fogja hallgatni kérésünket — segíteni fog

tanácsával. Gyengék vagyunk, legyünk erősek, gyakorlatlanok, képezetlenek vagyunk, szerezzünk magunknak képességet; ne szégyenljük bevallani azt: hogy hátra vagyunk, hisz a tagadás lenne szégyen! Mutassunk fel valami újítást, javítást szak-életünkben? Ugy-e, nincs, nem lehet.

Alakítsunk egy oly szövetséget, mely elég erős lesz: műéletünk morális s materialis hátrányait s szegletességeit ellensúlyozni, használván a jónak, kiirtva a rosztat.

Mivel annyi nyomdász közül senki sem akart érdekünkben fellépni, én, ámbár érezve gyengeségemet, bátorkodtam fellépni. Mindig vártam, hogy művelt nyomdász társaim közül csak találkozik egy, a ki jobban megfogja tudni mondani azt, mit én; ámbár ügyszere tetet s jóakaratból tettem. Én úgy gondolkodom: szellemi fegyverrel, higgadtan s számíttással kell harczolnunk; adjuk meg mindenkinek a magáét, de jogainkat ne hagyjuk megcsorbítani; úgy hiszem, hogy t. ügytársaim igénytelen soraimat olvasva, meggyőződhetnek őszinte törekvésemről, s feltudják fogni állásuk fontosságát. Félrevetve minden önzést, tulbuzgóságot, tetterőnk abban központosuljon: „ne

hagyjuk magunkat a térről leszorítani, melyet elfoglalni jogunk van.“

Azért, ha a jó s igaz ügyért kiálltam a síkra, harczolni fogok, s le nem teszem fegyveremet utolsó lehelletemig!

Isten áld meg a művészetet!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

FÜGGELÉKÜL,

nehány szó szak-könyveinkről.

A „Zala-Somogyi Közlöny“ 1863. évfolyam 35. számában közzétett: „Nehány szó a magyar nyomdászat érdekében“ czimű cikkemmel, egy Szak-közlöny alapítását indítványoztam; erre a „Szegedi Hiradó“-ban t. Bertényi József ügytársunk felelt először, méltányolván indítványomat, azonban a Szak-közlöny helyett szakkönyveknek ad elsőséget. Én tökéletesen egyet értek vele, azonban vizsgáljuk meg a dolgot bővebben: mily készséggel karolna fel ügytársaink nagyobb része ily vállalatot, tanusítja azon körülmény, hogy jelen munkácskám csak 14 nyomdász előfizetőt számol; kérdem, hol találkozónék oly merész hajós ki a részvétlenség e kiterjedt tengerén, iránytű (pénz) nélkül, hajóra merészelne szállani? Pedig egy husz ives szakkönyv kiadására 500 előfizető — vagy 500 frt készpénz szükségeltetnék; tán ha Guttenberg szelleme lenne a gyűjtő, még akkor sem lehetne ennyit össze toborzani.

Tapasztalatból okulva, ily szakkönyv megjelenését csak úgy tartom lehetségesnek, ha t. főnök uraink felkérve általunk a közjő s szakmánk érdekében — nagylelkűek lennének a költségek fedezéséhez valami csekély subventióval járulni. Itt azonban ismét van bibe, mert: német, francia, angol — sőt cseh szakkönyvek s közlönyök úgy is vannak, s csekély pénzért megkaphatni, mit törődjünk a magyarral! Szegény édes anya, be keserű neked, midőn fiaid nem akarják érteni nyelvedet — azon nyelvet, melyen legelőször szól a szeretet!

Czélszerűbbnek tartanám, mindenek előtt lapot kiadni — habár gyenge is lenne az — majd tökélesbül idővel, s hogy lap is legyen, meg szakkönyv is; az egész éves előfizetőknek minden számhoz 1 ív szakkönyv mellékeltenék, így aztán egyik szakkönyv a másik után jönne minden díjnélkül, az előfizető kezébe. Ugy hiszem, mindenkinek érdekében állana, a lapra egész évre előfizetni, hogy szakkönyvet kap hasson. És ha még ily kedvezmények mellett sem lenne pártolás, akkor: „jobb lesz, ha állásunkat eltagadjuk, mert önmagunk előtt kelene pirulnunk.“

Adja az Isten, hogy jobbaink kilépve a sorompóba megmutatnák: „hogy nem hangzott

el a szó a pusztában, az elvetett mag jó földbe esett, nemes szivek fogják ápolni a plántát.“

Művem nem jelenhetett meg terjedelmesebben, mert a részvét igen csekély, s saját erőm nem bírta.

Becsuszavam: „adja Isten, hogy az 1865. év első hajnalát — egy magyar nyomdászati „Szakközlöny“ is üdvözölhesse.“

Isten velünk!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetők névsora.

Nagy-Kanizsán: Főtiszt. Wertler Mátyás ur, gymn.
igazgató, 1 péld.

Pesten: (Engel és Mandello urak nyomdájából)
Bossányi Ferencz, Incze János, Matus János
(igazgató) és Schwartz Sándor urak, 4 péld.

Kéméntről: Niedermann Pál és Hübschl Alajos
urak, 2 péld.

Szegeden: (Burger Zs. ur nyomdájából,) Gyűjtő:
Bendtsner József — Fabriczky Ignác, Jóba
Elek, Kiss Antal, Konczek Sándor, Löwinger
Soma, Pollák József, Szabó Elek, Tóth János,
Ungerleider Albert urak, 10 péld.

Kolozsvárról: Stein János ur, 27 péld.

